

Krystyna Szybiga¹

Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Akademia Rolnicza we Wrocławiu

ZMIANY W PRODUKCJI I HANDLU ŻYWNOŚCIĄ W UNII EUROPEJSKIEJ

CHANGES IN PRODUCTION AND FOREIGN TRADE IN FOOD PRODUCTS IN THE EUROPEAN UNION

Synopsis. Szczegółowa analiza polskiej produkcji rolnej i skali eksportu powinna być prowadzona na tle wielkości unijnych, zwłaszcza struktur ukształtowanych w krajach Piętnastki. Rozważania takie mogą stanowić podstawę do oceny szans rozwoju produkcji żywności i perspektyw polskiego rolnictwa, głównie w wyniku zwiększania handlu zagranicznego. Polska przeznaczą na eksport zdecydowanie mniejszy odsetek swojej produkcji (zbóż, buraków cukrowych w przeliczeniu na cukier, ziemniaków, wieprzowiny, wołowiny, drobiu, jaj oraz mleka) niż pozostałe kraje UE-15, co może świadczyć o możliwości zwiększania zarówno produkcji, jak i eksportu produktów pochodzenia rolniczego.

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, produkty rolnicze, Unia Europejska

Wstęp

Wbrew obawom wielu środowisk przystąpienie Polski do Unii Europejskiej nie spowodowało znacznego wzrostu udziału żywności na polskim rynku pochodzącej z innych krajów. Wprost przeciwnie, obserwuje się stały wzrost rodzimego eksportu rolno-spożywczego, który wzrósł z 5,2 mld euro w roku 2004 do 7,1 mld euro w roku 2005, co stanowiło około 10% sprzedaży zagranicznej ogółem. Prognozuje się dalszy wzrost eksportu, który w 2006 roku szacowany jest na około 7,7 mld euro [Handel... 2006]. W sprzedaży artykułów rolno-spożywczych dominowały produkty mięsne, mleczarskie, owocowo-warzywne, cukier oraz drób i przetwory drobiarskie [Szybiga 2004].

Eksport po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej uważany był za czynnik dynamizujący gospodarkę żywnościową. W wyniku zniesienia kontyngentów i cen minimalnych oraz realizacji wielu inwestycji w rolnictwie i przemyśle spożywczym wzrosła konkurencyjność polskich produktów na rynkach zagranicznych.

W 2004 roku rozpoczęła się dla Polski eksportowa hossą sprzedaży produktów sektora spożywczego, zarówno na rynki unijne, jak do krajów trzecich. Trudno ocenić czy tendencje te zostaną utrzymane w dłuższym okresie. Ogromny wpływ na kształtowanie skali, kierunków i opłacalności eksportu ma zarówno polityka Unii Europejskiej, jak i ustalenia Światowej Organizacji Handlu (WTO). Należy uwzględnić też fakt, iż stopniowo wyrównują się ceny surowców oraz marż przetwórczych na unijnym rynku, a tym samym zanikają przewagi konkurencyjne. W takiej sytuacji szczególnie celowym jest zabieganie o rynki

¹ Dr inż., tel. 71-3201773, email: szybiga@ekonom.ar.wroc.pl

trzecie, a szczególnie te najbliższe, takie jak: rosyjski, ukraiński i białoruski, ale też chiński, japoński czy nawet wietnamski. Eksport na te rynki ma ogromne perspektywy rozwoju i gwarantuje refundacje eksportowe [Obidzińska 2006].

Cel i zakres pracy

Celem opracowania była ocena zmian w zakresie rozmiarów produkcji i obrotu żywnością w krajach Unii po ostatnim rozszerzeniu Wspólnoty Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem miejsca i roli Polski. Podstawowym źródłem informacji była baza danych Organizacji ds. Rolnictwa i Wyżywienia (FAO). Ze względu jednak na opóźnienia w aktualizacji bazy danych dotyczącej handlu zagranicznego żywnością analiza efektów wywołanych przystąpieniem w maju 2004 roku do Unii dziesięciu nowych krajów jest ograniczona.

Badania obejmują unijną produkcję i handel artykułami pochodzenia rolniczego w latach 2002-2004, takimi jak: zboża, ziemniaki, buraki cukrowe, owoce i warzywa, wołowina i cielęcina, wieprzowina, mięso drobiowe, jaja i mleko. Wskazano na największych producentów i eksporterów żywności oraz kraje, które w największym stopniu zaopatrują swój rynek z dostaw zewnętrznymi.

Dla celów badawczych przyjęto, że unijne wielkości (produkcja, eksport, etc.) w latach 2002-2004 obejmują sumaryczny ich poziom w poszczególnych krajach Piętnastki oraz w krajach, które przystąpiły do Unii w 2004 roku (UE-10), pomimo, że nie należały wcześniej do struktur unijnych.

Ogólna charakterystyka polskiego handlu zagranicznego

W latach 2002-2004 wartościowy eksport produktów rolno-spożywczych do krajów UE-15 wzrósł o 8 p.p., tj. do 57%, a do krajów UE-10 wynosił około 15%. Import z UE-15 utrzymywał się na zbliżonym poziomie 52-54%. W roku 2004 największy eksport żywności realizowano do Niemiec (1,3 mld euro, tj. ponad 25%), do Rosji (0,4 mld euro, tj. 8%), do Holandii (0,3 mld euro, tj. 6%), do Czech (0,3 mld euro, tj. 5%) i do Włoch (0,3 mld euro, tj. 5%). Z kolei importowana żywności pochodziła z krajów UE – 25, głównie z Niemiec (0,6 mld euro, tj. 14%), Holandii (0,4 mld euro, tj. 10%) i Włoch (0,2 mld euro, tj. 6%) oraz z krajów rozwijających się, który stanowił ponad 26% importu rolno-spożywczego [Handel... 2006].

W roku akcesji do Unii 55,1% stanowił eksport produktów roślinnych, wśród których dominowały owoce i ich przetwory oraz cukier i jego przetwory. Wśród produktów zwierzęcych najwięcej eksportowano mięsa i jego przetworów oraz produktów mleczarskich.

W roku 2005 nastąpił dalszy wzrost handlu zagranicznego z krajami Unii, a łączny udział dostaw polskiej żywności na wspólny rynek UE-25 wyniósł 74% całego eksportu rolno-spożywczego, natomiast import z krajów Unii stanowił 63% [Handel... 2006].

Produkty pochodzenia roślinnego

W tabeli 1 zestawiono przeciętny poziom produkcji roślinnej uzyskiwany przez poszczególne kraje UE-25 w latach 2002-2004. Określono też jaką część produkcji przeznacza się na sprzedaż za granicę.

Zboża

Produkcja zbóż w krajach należących do Unii Europejskiej w latach 2002-2004 wynosiła przeciętnie 265,1 mln ton, z czego 80% przypadało na kraje Piętnastki. W produkcji z pozostałych krajów dominowała Polska, której produkcja zbóż stanowiła aż 50% podaży UE-10. Największymi producentami zbóż są tradycyjnie Francja (przeciętnie 25%) i Niemcy (17%), które eksportowały aż 28,6 mln ton (Francja) i 9,9 mln ton (Niemcy), tj. odpowiednio 45 i 23% produkcji. Z kolei największym importerem zbóż w analizowanych latach były Hiszpania (10,3 mln ton), Włochy (9,7 mln ton) i Holandia (7,8 mln ton). Udział Polski w handlu zagranicznym zbóż nie przekraczał 1% wielkości unijnych. Niski był też odsetek sprzedaży produkcji za granicę, który wahał się w latach 2002-2004 od 1 do 3%.

Buraki cukrowe

Produkcja buraków cukrowych w krajach UE-25 w latach 2002-2004 wahała się od 121,2 do 141,4 mln ton, z czego na kraje Piętnastki przypadło przeciętnie 83%. Największymi producentami buraków i cukru były: Francja (23%), Niemcy (21%), Polska (10%) i Wielka Brytania (7%). Handel zagraniczny burakami cukrowymi ma marginalne znaczenie. Wśród eksporterów cukru natomiast dominowały: Francja (34%) i Belgia (16%). Przeciętnie w analizowanych latach w krajach UE-15 eksportowano 41,3% produkcji cukru, a w pozostałych krajach jedynie 19,6%. Największymi importerami netto byli: Wielka Brytania, Włochy, Hiszpania i Portugalia.

Ziemniaki

W analizowanym trzyleciu w UE-25 uzyskiwano przeciętnie 64,9 mln ton ziemniaków, a największym producentem była Polska (14,4 mln ton, tj. 22%). Polska eksportowała jedynie 0,2 mln ton, co stanowiło niespełna 1% produkcji wobec 19% w krajach Piętnastki, a 14% w UE-25. Innymi ważnymi wytwórcami ziemniaków były: Niemcy (18%), Holandia (11%) i Francja (11%), w których udział eksportu w wytwarzanej produkcji

kształtował się odpowiednio: 13%, 41% i 22%. Największe niedobory ziemniaków z własnej produkcji, uzupełniane importem, miały kraje takie jak: Hiszpania, Włochy, Wielka Brytania, Portugalia i Grecja.

Tabela 1. Przeciętna produkcja i udział eksportu w produkcji produktów pochodzenia roślinnego w krajach UE w latach 2002-2004

Table 1. Average production and share of export in production of crop products in the EU countries in years 2002-2004

Kraj	Produkcja w tys. t					Eksport/produkcja, %				
	Zboża	Buraki cukrowe	Ziemiaki	Warzywa	Owoce	Zboża	Buraki cukrowe*	Ziemiaki	Warzywa	Owoce
Unia Europejska (25)	265 062	131 182	64 885	64 842	62 135	22,4	37,7	13,5	8,4	5,2
Unia Europejska (15)	210 859	109 391	45 814	56 363	56 006	25,8	41,3	18,6	8,4	4,9
Unia Europejska (10)	54 203	21 790	19 071	8 479	6 129	9,0	19,6	1,5	8,4	7,3
Austria	4 489	2 832	646	535	1 101	22,4	26,7	7,3	5,0	9,8
Belgia	2 711	6 401	2 887	1 810	586	87,0	109,9	55,5	78,5	35,1
Cypr	130	.	127	151	254	0,8	.	69,3	4,1	1,6
Czechy	7 106	3 631	980	318	494	8,1	18,9	1,3	3,9	3,8
Dania	8 940	3 024	1 515	256	55	17,5	58,4	10,1	22,4	130,9
Estonia	546	.	207	56	15	6,0	.	0,3	4,3	39,6
Finlandia	3 780	1 007	672	227	16	14,1	28,0	1,5	1,3	55,0
Francja	65 044	31 125	6 826	8 806	10 425	44,0	57,3	21,9	7,0	1,6
Niemcy	44 638	25 903	11 589	3 803	4 237	22,2	26,9	12,5	8,8	9,5
Grecja	4 791	2 375	841	3 925	3 575	8,5	7,4	2,3	1,1	8,6
Węgry	12 404	2 405	701	1 918	1 442	23,8	13,8	0,3	11,2	4,7
Irlandia	2 204	1 560	520	219	23	5,2	32,0	3,1	3,8	64,3
Włochy	20 796	9 445	1 762	15 167	16 187	7,8	18,4	13,3	2,9	2,4
Łotwa	1 008	553	712	182	43	12,5	16,0	0,2	0,6	14,5
Litwa	2 670	978	1 333	406	86	18,9	41,3	0,2	2,0	11,8
Luksemburg	170	.	20	16	27	39,9	.	38,5	5,9	1,6
Malta	12	.	26	54	7	12,4	.	19,1	0,0	0,6
Holandia	1 715	6 271	7 140	3 916	613	65,9	21,9	40,8	26,6	80,8
Polska	26 634	12 635	14 418	5 023	3 256	1,8	18,5	1,1	9,1	9,9
Portugalia	1 348	585	1 250	2 263	1 944	15,7	130,5	2,1	2,5	1,1
Słowacja	3 159	1 372	420	316	195	5,9	26,4	0,5	3,3	5,6
Słowenia	534	216	148	57	338	1,3	9,3	0,8	3,7	0,9
Hiszpania	22 623	7 193	2 829	12 556	16 899	8,4	8,8	8,6	3,9	2,9
Szwecja	5 441	2 479	917	293	33	20,8	24,6	1,1	16,7	67,4
Wielka Brytania	22 169	9 192	6 400	2 571	286	17,5	47,2	4,4	6,4	17,9

* buraki cukrowe w przeliczeniu na cukier

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Database... 2006, Database... 2005]

Warzywa

W krajach UE-15 produkcja warzyw wzrosła z 54,7 w roku 2002 do 58,8 mln ton w roku 2004. W krajach UE-10 wzrost ten wyniósł jedynie 0,8 mln ton. Potentatami w produkcji warzyw w krajach rozszerzonej Wspólnoty byli: Włosi (24%), Hiszpanie (19%) i Francuzi (13%). Polska wytwarzając średnio 5 mln ton, tj. 8% globalnej produkcji UE-25, sprzedaje poza granice kraju 0,5 mln ton (tj. 9% eksportu Unii). W handlu warzywami dominują: Belgia (26% eksportu), Holandia (19%) i Francja (11%), a importują najczęściej: Holandia (23%), Niemcy (20%), Francja (13%) i Wielka Brytania (13%). Największe ujemne saldo handlu zagranicznego występowało w Niemczech (ponad 1 mln ton).

Owoce

Produkcja owoców w roku rozszerzenia Unii Europejskiej o kolejne 10 krajów (01.05.2004) wyniosła 65,2 mln ton, z czego 6,8 mln ton (tj. 10%) stanowiła produkcja nowoprzyjętych krajów. Największa produkcja owoców skoncentrowana jest w krajach basenu morza Śródziemnego, co wiąże się z korzystnymi warunkami klimatycznymi. Włochy, Hiszpania i Francja wytwarzały ponad 70% produkcji unijnej owoców. Eksport z tych krajów wynoszący około 1 mln ton (29% eksportu UE), stanowił zaledwie 2% ich łącznej produkcji. Polski eksport owoców w latach 2002-2004 wahał się od 9 do 11% krajowej produkcji, co było poziomem zdecydowanie wyższym niż średnio w krajach unijnych, tj. 5%.

Produkty pochodzenia zwierzęcego

W analizie produktów pochodzenia zwierzęcego uwzględniono produkcję i udział jej sprzedaży na eksport w produkcji globalnej według poszczególnych krajów Unii (tab. 2).

Wieprzowina

W latach 2002-2004 produkcja wieprzowiny utrzymywała się na stałym poziomie około 18 mln ton, w tym 4,2 mln ton produkowane było w Niemczech, 3,1 mln ton w Hiszpanii, 2,3 mln ton we Francji i 2,1 mln ton w Polsce. W relacji eksportu do produkcji w poszczególnych krajach dominują Dania (75%), Belgia (70%) i Holandia (67%). Dania jest też największym eksporterem netto, a przeciętne saldo z analizowanych lat wynosiło 1,3 mln ton. Polska eksportowała przeciętnie 7% swojej produkcji, tj. o 19 punktów procentowych mniej niż przeciętnie w Unii. Największy import, na zbliżonym poziomie (rzędu 0,9 mln ton), realizują: Włochy, Niemcy i Wielka Brytania.

Tabela 2. Przeciętna produkcja i udział eksportu w produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w krajach UE w latach 2002-2004

Table 1. Average production and share of export in production of livestock products in EU countries in years 2002-2004

Kraj	Produkcja w tys. t					Eksport/produkcja, %				
	Wieprzowina	Wołowina	Mięso drobiowe	Jaja	Mleko	Wieprzowina	Wołowina	Mięso drobiowe	Jaja	Mleko
Unia Europejska (25)	8 064	21 437	10 897	6 247	147 784	29,0	26,4	29,0	10,0	33,2
Unia Europejska (15)	7 425	17 937	8 964	5 161	125 876	30,0	29,8	32,1	11,2	35,8
Unia Europejska (10)	639	3 500	1 933	1 086	21 908	17,4	8,8	14,5	4,4	18,3
Austria	209	657	113	87	3 383	38,2	22,3	27,0	4,4	41,9
Belgia	287	1 041	457	207	3 406	49,7	69,6	79,7	39,5	125,6
Cypr	4	53	37	12	205	6,2	6,7	1,0	0,7	11,0
Czechy	102	405	220	150	2 670	13,1	4,6	7,9	5,1	33,4
Dania	150	1 777	203	82	4 611	58,6	75,1	71,6	4,1	50,7
Estonia	15	40	14	15	625	3,3	32,1	50,2	0,3	41,1
Finlandia	93	192	84	56	2 533	6,3	17,1	10,6	13,6	31,9
Francja	1 612	2 326	2 032	1 008	25 532	17,4	23,1	33,9	4,9	36,1
Niemcy	1 267	4 224	964	827	28 144	36,5	17,0	30,1	7,8	37,2
Grecja	66	136	141	106	1 981	2,2	1,6	3,9	3,4	6,9
Węgry	54	574	492	190	2 077	15,4	18,5	26,2	4,4	11,0
Irlandia	557	219	126	32	5 389	77,4	48,8	82,5	8,2	49,7
Włochy	1 136	1 571	1 033	702	11 928	14,9	9,4	12,4	2,1	11,0
Łotwa	20	37	12	31	795	3,6	5,2	5,2	6,5	11,0
Litwa	51	104	38	51	1 798	12,8	3,0	24,9	10,4	27,9
Luksemburg	18	12	16	.	269	12,6	37,7	2,6	.	85,6
Malta	1	10	7	6	47	3,7	0,2	0,1	0,0	1,3
Holandia	379	1 310	664	564	10 886	100,6	66,5	116,3	42,7	69,1
Polska	303	2 063	921	507	11 863	24,4	7,3	10,1	4,1	13,4
Portugalia	110	324	235	128	2 088	0,2	6,1	1,3	3,8	19,0
Słowacja	41	150	127	69	1 159	6,5	1,5	5,1	3,1	22,5
Słowenia	47	66	64	20	667	9,9	13,2	27,0	6,8	26,3
Hiszpania	696	3 145	1 236	735	7 695	23,1	17,7	5,9	12,0	13,5
Szwecja	143	289	99	93	3 220	6,9	10,1	11,6	3,5	11,7
Wielka Brytania	702	713	1 561	569	14 811	1,8	16,0	16,3	1,7	18,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Database... 2006, Database... 2005]

Wołowina

W omawianych latach łączna unijna produkcja wołowiny i cielęciny utrzymywała się na poziomie 8,1 mln ton, z czego w krajach UE-15 uzyskiwano 92%. Ponad 50% wieprzowiny

wytwarzane było we Francji, Niemczech i Włoszech, z czego dla przykładu w 2004 roku 73% wyeksportowano. Ocena struktury eksportu Unii według poszczególnych krajów dowodzi, że największy udział miały: Niemcy (20%), Irlandia (18%) i Holandia (16%). Wśród importerów największą skalą zakupu charakteryzowały się: Wielka Brytania (21% ogółu importu UE), Włochy (19%), Francja (13%) i Holandia (12%).

Mięso drobiowe

Produkcja mięsa drobiowego w UE-25 obniżyła się w roku 2003 o 0,5 mln ton w stosunku do roku poprzedniego w wyniku spadku skali chowu drobiu we Francji, Włoszech i Holandii związanego z wystąpieniem przypadków chorób wśród ptaków. Głównymi producentami tego gatunku mięsa byli: Francja (19%), Wielka Brytania (14%), Hiszpania (11%), Niemcy (9%), Włochy (9%) i Polska (8%). Kraje UE-25 eksportowały w latach 2002-2004 przeciętnie 29% produkcji. Polska przeznaczala na sprzedaż poza granicę jedynie 10% produkcji, a więc znacznie poniżej przeciętnej unijnej. Największą skalę importu, a tym samym ujemnym saldem handlu zagranicznego charakteryzują się Wielka Brytania i Niemcy.

Jaja

Wahania w produkcji jaj w latach 2002-2004 nie przekraczały 0,2 mln ton, a najniższy poziom produkcji był w roku 2003 (6,1 mln ton). Do znaczących w Unii producentów jaj należeli: Francja (16%), Niemcy (13%), Hiszpania (12%) i Włochy (11%). Największy udział eksportu w stosunku do produkcji obserwuje się w: Holandii (43%) i Belgii (39%). Dominującymi importerem netto jaj byli: Niemcy, Wielka Brytania, Dania, Austria, Luksemburg i Szwecja.

Mleko

Kraje Piętnastki wytwarzały aż 85,2% globalnej unijnej produkcji mleka. Aż 19% stanowiła produkcja w Niemczech, 17,3% we Francji, 10% w Wielkiej Brytanii i 8,1% we Włoszech. Polska z 8% udziałem zajęła piątą lokatę w UE-25, ale przeciętny eksport mleka i jego przetworów (1,6 mln ton, tj. 13% produkcji) stanowił jedynie 3,2% wielkości sumarycznej sprzedaży zewnętrznej krajów Unii. W Unii natomiast eksportowano przeciętnie 33% produkcji do krajów trzecich i poszczególnych krajów Wspólnoty.

Uwagi i wnioski

Za optymalny poziom eksportu żywności specjaliści uznają około 25% produkcji [Obidzińska 2005]. Analizując wielkości uzyskiwane przez Polskę w latach 2002-2004 można stwierdzić, iż udział eksportu poszczególnych produktów w ich globalnej produkcji

jest znacznie niższy niż w krajach Unii. Eksport zbóż wyniósł jedynie 2% produkcji wobec 22% w UE-25, a 26% w UE-15. Podobna sytuacja obserwowana była w odniesieniu do ziemniaków, których eksportowano w latach 2002-2004 przeciętnie 1%, a 19% w UE-15. Na wyeksportowany cukier przeznaczono 18,5% buraków wyprodukowanych w Polsce (wobec 37,7% w UE-25). Polski eksport warzyw i owoców kształtował się na poziomie 9-10% produkcji, podczas gdy w UE-25 eksportowano 8% warzyw i 5% owoców z własnej produkcji. Eksport produktów pochodzenia zwierzęcego wynosił: w przypadku wieprzowiny 7%, wołowiny 19%, mięsa drobiowego 10%, jaj 4% i mleka 13% krajowej produkcji, wobec odpowiednio: 26%, 29%, 29%, 10% i 33% w UE-25.

Podjęcie działań dotyczących badań tych rynków mogą pozwolić na wytypowanie branż szczególnie predestynowanych do korzystania z pomocy finansowej w ramach funduszy strukturalnych. Ciągłe zbyt duży jest udział sprzedaży za granicę półproduktów i wyrobów bezmarkowych (bądź sprzedawanych pod marką importera). Obok marketingu naszej żywności (jako bezpiecznej, smacznej i naturalnej) trzeba podjąć lobbying w Parlamencie Europejskim, jak i naszym Sejmie, promujący interesy polskiej gospodarki żywnościowej.

Dobrą sytuację w sektorze żywnościowym warunkuje m.in. konsolidacja i koncentracja zarówno produkcji, jak i handlu. Wprawdzie ocenia się, iż w pierwszym okresie po akcesji eksport był maszyną napędową rozwoju gospodarki żywnościowej, to jednak istnieje potrzeba stałej racjonalizacji produkcji żywności oraz obniżki kosztów i usprawniania procesów dystrybucyjnych.

Literatura

- Database Collection of Crops and Animals Production. (2006). FAO FAOSTAT, aktualizacja na dzień 24.04.2006.
- Database Collection of Foreign Trade. (2005). FAO FAOSTAT, aktualizacja na dzień 21.12.2005.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy. Analizy rynkowe. (2006). IERiGŻ-PIB, ARR i MRiRW, nr 23, ss. 1-4.
- Obidzińska E. (2005): Jak pokonać eksportowe bariery. *AgroTrendy* 4(4), ss. 8-13.
- Szybga K. (2004): Polski handel zagraniczny żywnością na tle Unii Europejskiej. *Roczniki Naukowe SERiA* t. VI z. 2, ss. 309-313.

Abstract. Detailed analysis of Polish agricultural production and scale of export should be considered on the background of quantities traded in the EU, especially in the EU-15 countries. Those considerations could be a basis for evaluation of chances of developing the food production and for predictions of the development of Polish agriculture, mainly as a result of an increase in foreign trade. Definitely smaller share of Polish production (cereals, sugar beats as sugar equivalent, potatoes, pig meat, bovine, poultry, eggs and milk) is allocated to exports than in the other EU-15 countries. This indicates a possibility of increase of production as well as of exports of agricultural products.

Key words: foreign trade, agricultural products, European Union